

Sądy świeckie i sędziowie w przemówieniach papieża Franciszka

Courts and judges in the teaching of Pope Francis

Суды и судьи в учении Папы Франциска

GRZEGORZ MAROŃ

Dr hab., prof. Uniwersytetu Rzeszowskiego

e-mail: gmaron@ur.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0002-3861-9103>

Streszczenie: W artykule przybliżono i poddano analizie poglądy papieża Franciszka na temat świeckiego wymiaru sprawiedliwości. Przedstawiono wskazania, postulaty czy oczekiwania papieża odnośnie do sędziów i procesu orzeczniczego. Wskazano również te zjawiska i praktyki, które w nauczaniu papieskim zostały uznane za sprzeniewierzające się etosowi sędziego i roli judykatury. Omówiono podnoszone przez Franciszka wyzwania, przed jakimi stoją współcześnie sądy, w szczególności problem aktywizmu sędziowskiego oraz zagrożenia dla niezależności trzeciej władzy i jej reprezentantów. Ponadto porównawczo nawiązano do zapatrywań poprzedników Franciszka na kwestię sądownictwa. W ocenie autora papieskie nauczanie stanowi źródło wartościowych uwag w przedmiocie sądów i sędziów, zasługując na szerszy rezonans w środowisku prawniczym w ramach tzw. zewnętrznej integracji prawoznawstwa.

Słowa kluczowe: papież Franciszek, sądy, sędziowie, wymiar sprawiedliwości

Summary: The article presents and analyses Pope Francis' views on the secular (civil) administration of justice. On the one hand, the Pope's recommendations, postulates, or expectations regarding judges and the judicial process are presented. On the other hand, the phenomena and practices that were identified in papal teaching were classified as distortions that were contrary to the ethos of the judge and the role of the judiciary. The challenges faced by the courts today, in particular the problem of judicial activism and threats to judicial independence, were also discussed. Comparative references were made to the views of Francis' predecessors on the issue of the judiciary. In the author's opinion, the papal teaching is a source of valuable comments on the subject of courts and judges deserving wider attention by the legal community within the so-called external integration of jurisprudence.

Key words: pope Francis, courts, judges, administration of justice

Резюме: В статье рассмотрены и проанализированы взгляды Папы Франциска на светскую систему правосудия. Представлены указания, постулаты или ожидания Папы относительно судей и судебной власти. Указываются те явления и практики, которые в папском учении рассматривались как неправильно использующие этос судьи и роль судебной власти. Обсуждаются также поднимаемые Франциском вызовы, с которыми сталкиваются суды в настоящее время, в частности, проблема судебного активизма и угрозы независимости третьей власти и ее представителей. Кроме того, приводится сравнительная характеристика взглядов на судебную власть предшественников Франциска. По мнению автора, папское учение является источником ценных замечаний на тему судов и судей и заслуживает более широкого резонанса в юридических кругах в рамках так называемой внешней интеграции правоведения.

Ключевые слова: Папа Франциск, суды, судьи, правосудие

Wstęp

Nauczanie papieskie stanowi w ograniczonym stopniu przedmiot zainteresowania jurysprudencji. Wynika to po części z charakteru tego nauczania, w którym sprawy doczesne ustępują – co zrozumiałe – pierwszeństwa tym wiecznym. Biskupi Rzymu niejednokrotnie jednak zabierali głos czy zajmowali stanowisko odnośnie do zagadnień społecznych, także tych prawnie relewantnych. Nieraz też wypowiadali się o samym prawie, nie tylko tym Bożym, naturalnym i kanonicznym, ale i świeckim (krajowym i międzynarodowym). Nie jest więc zaskoczeniem pojawianie się w piśmiennictwie prawniczym artykułów naukowych o nauczaniu papieskim w kwestiach jurydycznych¹, a nawet monograficznych opracowań poświęconych całościowo „filozofii prawa”² czy „myśli prawniczej”³ poszczególnych papieży.

Uwagę nauki prawa, tak polskiej⁴, jak i zagranicznej⁵, zwrócił także rozporządzeniem z 13 marca 2013 r. pontyfikat papieża Franciszka. Dziwić natomiast może, że w podejmowanej przez jurysprudencję analizie papieskiego nauczania, nie tylko papieża Franciszka, ale i jego poprzedników, pomijano albo traktowano zdawkowo zagadnienie wymiaru sprawiedliwości⁶. Tymczasem biskupi Rzymu wypowiadając się o różnych aspektach porządku prawnego⁷, zabierali głos – jakkolwiek nie często, to jednak i nie sporadycznie – również w przedmiocie świeckich sądów, sędziów i orzecznictwa. Zwykle czynili to nie w oficjalnych dokumentach, choć i to miało

-
- 1 Zob. G. Maroń, *Osoba świętego Jana Pawła II w polskim porządku prawnym*, Warszawa 2016, s. 345–350.
 - 2 Z. Grocholewski, *Filozofia prawa w nauczaniu Jana Pawła II*, Poznań 1996.
 - 3 *Pope Benedict XVI's Legal Thought. A Dialogue on the Foundation of Law*, red. M. Cartabia, A. Simoncini, Cambridge 2015.
 - 4 A. Grześkowiak, *Papież Franciszek o prawie karnym*, *Studia z Zakresu Nauk Prawnoustrojowych. Miscellanea* 2016, t. 6, s. 47–70; E. Kozerska, *Papież Franciszek o prawie*, *Miscellanea Historico-Iuridica* 2016, t. 15, z. 2, s. 343–357; M. Sadowski, *Kilka uwag o nauczaniu społecznym papieża Franciszka*, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska* 2019, t. 66, nr 1, sec. G., s. 351–362.
 - 5 Np. L.A. Silecchia, *Pope Francis and the Vocation of the Lawyer: Reflections on Service and Responsibility*, *Journal of Catholic Legal Studies* 2015, t. 54, nr 1, s. 23–54; C.A. Pedrioli, *Pope Francis and the Limits of Freedom of Expression*, w: *Comparative Perspectives on Freedom of Expression*, red. R.L. Weaver, S.I. Friedland, M.D. Cole, Durham 2017, s. 197–219; J. Troy, *The Papal Human Rights Discourse: The Difference Pope Francis Makes*, *Human Rights Quarterly* 2019, t. 41 nr 1, s. 66–90; cały numer *Seattle University Law Review* 2017, t. 40, nr 4 (tytuł numeru: *The Teachings of Pope Francis: Toward a Vision of Social Justice and Sustainable Capitalism?*).
 - 6 Tytułem wyjątku zob. W. Góralski, *Władza sądownicza w kościele i w państwie w świetle przemówień papieża Piusa XII do Roty Rzymskiej*, w: *Świat, Europa, mała ojczyzna. Studia ofiarowane profesorowi Stanisławowi Grodzickiemu w 80-lecie urodzin*, red. M. Małecki, Bielsko-Biała 2009, s. 649–661.
 - 7 Zob. *Diritto e giustizia nel magistero pontificio: da Pio XII a Giovanni Paolo II*, red. Unione Giuristi Cattolici Italiani, Rzym 1998.

miejsce⁸, ale w przemówieniach do sędziów konkretnego sądu⁹, członków organów samorządu sędziowskiego¹⁰, stowarzyszeń i organizacji sędziowskich¹¹ czy uczestników konferencji i sympozjów naukowych skupiających m.in. sędziów¹².

Przedmiotem artykułu jest wymiar sprawiedliwości w nauczaniu Franciszka. Z jednej strony przedstawiono w nim wskazania, postulaty czy oczekiwania papieża odnośnie do sędziów i procesu orzeczniczego. Z drugiej – przybliżono te zjawiska i praktyki, które według papieża sprzeniewierają się etosowi sędziego i roli judykacyjnej. Omówiono także podnoszone przez Franciszka zagrożenia i wyzwania, przed jakimi stoją sądy. Porównawczo nawiązano do zapatrywań poprzedników Franciszka na kwestię sądownictwa.

Rozważania zawężono wyłącznie do tych wypowiedzi papieża, które dotyczyły świeckiego (cywilnego) wymiaru sprawiedliwości. Pominięto jego stanowisko odnośnie do sądownictwa kościelnego¹³, będącego przedmiotem zainteresowania zwłaszcza nauki prawa kanonicznego¹⁴. Jedynie sygnalizacyjnie należy nadmienić, że zagadnienie kościelnego wymiaru sprawiedliwości stanowi jeden z istotnych wątków pontyfikatu Franciszka. Pierwszym *motu proprio* papieża było wydane dnia 11 lipca 2013 r. *O jurysdykcji sądowej Państwa Watykańskiego w sprawach karnych*. Mocą *motu proprio* z dnia 15 sierpnia 2015 r. *Mitis Iudex Dominus Iesus* papież zreformował procedurę stwierdzenia nieważności małżeństwa. Kolejnym listem apostołskim z dnia 9 maja 2019 r. *Vos estis lux mundi* Franciszek wprowadził procedury mające na celu zapobieganie i zwalczanie przestępstw związanych z seksualnym wykorzystaniem osób małoletnich i bezradnych. Natomiast

8 Encyklika papieża Benedykta XVI z dnia 29 czerwca 2009 r., *Caritas in Veritate* (pkt 6), Acta Apostolicae Sedis (dalej: AAS) 101(8)(2009), s. 644; encyklika papieża Jana Pawła II z dnia 1 maja 1991 r. *Centesimus annus* (pkt 44), AAS 83(1991), s. 848; encyklika papieża Jana XXIII z dnia 11 kwietnia 1963 r., *Pacem in terris* (pkt 67 i 69), AAS 55(1963), s. 277.

9 Np. Ioannes Paulus II, *Ad Iudices Tribunalis Europaei ad iura hominum tuenda, coram admissos* (12.12.1983 r.), AAS 76(1984), s. 468–471.

10 Juan Pablo II, *Discurso a los miembros del Consejo Supremo de la Magistratura de España* (17.10.1984 r.), http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/es/speeches/1984/october/documents/hf_jp-ii_spe_19841017_magistrati-spagnoli.html [dostęp: 16.09.2020 r.].

11 Np. Paolo VI, *Incontro con l'Unione dei Giuristi cattolici* (15.12.1963 r.), http://www.vatican.va/content/paul-vi/it/homilies/1963/documents/hf_p-vi_hom_19631215.html [dostęp: 16.09.2020 r.].

12 Paulus VI, *Iuris peritis, qui interfuerunt Coetui decimo internationali de Iure Poenarum, Romae habito*, AAS 61(1969), s. 709–713.

13 Zob. W. Góralski, *Znaczenie, rola i zadania Roty Rzymskiej w świetle przemówień papieskich wygłoszonych do tego trybunału w latach 1939–2007*, *Ius Matrimoniale* 2008, t. 13, s. 43–78.

14 Zob. G. Dalla Torre, *Aspetti della Giustizia Vaticana*, Stato, Chiese e Pluralismo Confessionale 2013, nr 18, s. 1–22; P. Kowalczyk, *Wyrok w imieniu Najwyższego Kapłana – charakterystyka władzy sądowniczej w Państwie Mieście Watykan*, *Studia Iuridica Toruniensia* 2014, t. 14, s. 103–119.

z dnia 16 marca 2020 r. pochodzi rozporządzenie regulujące system sądownictwa Państwa Watykańskiego¹⁵.

1. Etos sędziego

Franciszek wielokrotnie dawał wyraz uznaniu dla roli sądów w państwie oraz doniosłości urzędu sędziego. Papież do sądów i sędziów odnosi się z estymą, traktując je jako konieczny i istotny składnik porządku prawnego, bez których nie byłoby możliwe zrealizowanie funkcji przypisywanych prawu. Sprawiedliwość nie jest bowiem nigdy czyniona *in abstracto*, lecz na gruncie konkretnych spraw ludzkich¹⁶.

O profesji sędziego papież mówi w kategoriach „powołania”, „misji”, „służby”. Wykonywana przez niego praca jest niełatwa, nierzadko łączy się z doświadczaniem presji, otrzymywaniem gróźb, a nawet ryzykowaniem własnego życia. Franciszek podkreśla, że na sędziach ciąży wielka odpowiedzialność. Zawód ten jest „szlachetną i trudną misją wymagającą oddania się służbie sprawiedliwości i dobru powszechnemu, będąc ciągle wezwanym do zapewnienia tego, aby prawa ludzi, zwłaszcza tych bezbronnych, były szanowane i gwarantowane”¹⁷. Bez urzeczywistnienia sprawiedliwości nie sposób zaprowadzić porządku w państwie, społecznego pokoju oraz trwałego i integralnego rozwoju. Sędziowie wypełniając swoje obowiązki, partycypują w promowaniu ludzkiej godności, wolności, odpowiedzialności i szczęścia¹⁸.

Zwraca uwagę, że papież przedstawia sędziów nie tyle jako reprezentantów państwa, co społeczeństwa, działających z jego umocowania i na jego rzecz, ponosząc przed rodakami odpowiedzialność. Zależność sędziego i społeczeństwa jest jednak dwustronna w tym sensie, że sądy będąc plenipotentem obywateli, zarazem wychowawczo oddziałują na nich. Wymierzanie sprawiedliwości dotycząc konkretnych spraw, swoimi następstwami poza nie wykracza, naznaczając życie społeczne.

15 Legge N. CCCLI sull'ordinamento giudiziario dello Stato della Città del Vaticano, http://www.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20200313_legge-cccli-ordinamentogiudiziario.html [dostęp: 16.09.2020 r.].

16 Francesco, *Al Consiglio superiore della magistratura. Un argine alla piagadella corruzione* (13.06.2015 r.), *L'Osservatore Romano* z 14 czerwca 2015 r., s. 8.

17 Francesco, *Il discorso ai giudici del continente americano riuniti a convegno in Vaticano. Svalutare i diritti sociali significa giustificare la disuguaglianza* (4.06.2019 r.), *L'Osservatore Romano* z 6 czerwca 2019 r., s. 6.

18 Franciscus, *Ad participes Congressionis iudicum et magistratuum adversum mercatum hominum ac ordinatam criminalitatem* (3.06.2016 r.), AAS 108(6)(2016), s. 685.

Sędziowie są kimś więcej niż urzędnikami, są pedagogicznym wzorcem dla społeczeństwa. Stan sądownictwa w danym państwie świadczy o kondycji całego społeczeństwa¹⁹.

Niejednokrotnie papież wskazywał przymioty wzorcowego sędziego, u którego sprawności intelektualne łączą się z tymi psychologicznymi i moralnymi. Nie umniejszając wagi profesjonalizmu, w tym specjalizacji, podkreślał, że „nade wszystko” zawód sędziego wymaga właściwie uformowanego sumienia, poczucia sprawiedliwości, oddania na rzecz społeczeństwa i reprezentowanej instytucji, świadomości spoczywającej odpowiedzialności oraz cnoty roztropności. Prawniczą wiedzę i predyspozycje psychologiczne powinna dopełniać u sędziego moralność, bez której nie jest on w stanie zachować integralność²⁰. W opozycji do takich sędziów stoją ci „zdemoralizowani”²¹, „aferzyści, przewrotni, rygorysty”²².

Dla papieża w działalności orzeczniczej obok sprawiedliwości formalnej liczy się również sprawiedliwość materialna²³. Sformułowanie „obok”, a nie np. „zamiast”, „w pierwszej kolejności” nie jest tutaj przypadkowe. Franciszek z jednej strony daje wyraz zasadnemu przekonaniu, że zasada legalizmu, do której stosuje się sąd i na straży której stoi, służy pewności prawa i zachowaniu równowagi władz. Z drugiej strony papież podnosi, że proces orzeczniczy musi opierać się na wartościach i poszanowaniu godności każdej istoty ludzkiej²⁴. Sędziemu nie wolno dyskryminować i żywić uprzedzeń wobec podsądnych ze względu na ich płeć, kulturę, ideologię, rasę czy religię²⁵.

Wysoko pożądana u sędziów jest cnota pokory pozwalająca im uniknąć przeświadczenia o własnej nieomyślności i postawy wyniosłości. Papież aprobatywnie przywołuje sędziego Rosario Livatino, dla którego „Każdy sędzia, zarówno wierzący

19 Francesco, *Discorso ai membri del Consiglio Superiore della magistratura* (17.06.2014 r.), http://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2014/june/documents/papa-francesco_20140617_consiglio-superiore-magistratura.html [dostęp: 20.11.2020 r.]; Francesco, *Il Pontefice ai magistrati italiani. Per una giustizia inclusivae rispettosa della dignità* (9.02.2019 r.), *L'Osservatore Romano* z 10 lutego 2019 r., s. 12.

20 Francesco, *Discorso ai membri del Consiglio Superiore...*

21 Francesco, *Corruzione e misericordia. Meditazione mattutina nella cappella delladomus sanctae Marthae* (3.04.2017 r.), http://www.vatican.va/content/francesco/it/cotidie/2017/documents/papa-francesco-cotidie_20170403_corruzione-e-misericordia.html [dostęp: 20.11.2020 r.].

22 Francesco, *Tre donne e tre giudici. Meditazione mattutina nella cappella delladomus sanctae Marthae* (23.03.2015 r.), *L'Osservatore Romano* z 24 marca 2015 r.

23 Francesco, *Discorso ai partecipanti al XX Congresso Mondiale dell'Associazione Internazionale di Diritto Penale* (15.11.2019 r.), http://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2019/november/documents/papa-francesco_20191115_diritto-penale.html [dostęp: 20.11.2020 r.].

24 Francesco, *Il discorso ai giudici del continente...*, s. 6.

25 Francesco, *Il Pontefice ai magistrati...*, s. 12.

jak i niewierzący, podejmując rozstrzygnięcie musi wyzbyć się próżności i pychy, pokornie uświadomić sobie własne słabości i uzmysłowić wagę powierzonej mu władzy, która jest tym większa, iż sprawowana w wolności i autonomii²⁶. Potrzeba po jego stronie „rozumienia człowieka [stojącego] przed nim i osądzenia go bez postawy nadczłowieka, ale raczej z konstruktywną skrucą²⁷. Franciszek daje tym samym wyraz realistycznego postrzegania sędziego w opozycji do mitu „zdepersonalizowanego sędziego²⁸”.

Dostrzeżenie w sędziach ludzi z pełnią ich człowieczeństwa, a nie bezosobowych piastunów władzy publicznej, pozwala sensownie mówić o integralności sędziego w rozumieniu integralności osobistej, a nie tylko tej zawodowej. W wypowiedziach Franciszka nadmieniono kwestię religijnej integralności osób będących sędziami²⁹. Wskazał, że sędzia-chrześcijanin w wypełnianiu swojej funkcji może znaleźć pomoc, zwracając się do Boga. Jako przykład sędziego, który religijną wiarę oraz członkostwo w Kościele połączył z lojalnym wykonywaniem obowiązków zawodowych w służbie społeczeństwu, wskazał postacię Rosaria Livatino³⁰ oraz Vittoria Bacheleta³¹. Bardzo ogólne uwagi papieża o religijnej integralności sędziów w ograniczonym stopniu mogą być spożytkowane w praktyce przez wierzących sędziów w przewyżnianiu dylematów towarzyszących ich profesji³². Bardziej konkretne, choć nie kazuistyczne, wskazania były udziałem papieża Jana Pawła II, a przede wszystkim Piusa XII.

Ten pierwszy stwierdził, że sędziowie katoliccy powinni unikać osobistego zaangażowania się w sprawy rozwodowe. Mając jednak świadomość, iż uczynienie zażość tej powinności może być niewykonalne – ilekroć prawo państwowe nie przyznaje sędziom klauzuli sumienia – zastrzegł, że dla ważnych i proporcjonalnych

26 R. Livatino, *Fede e Diritto*, <http://www.solfano.it/canicatti/fedeediritto.htm> [dostęp: 20.11.2020 r.].

27 Francesco, *Monito del Pontefice sulla giurisprudenza in materia di eutanasia. Non esiste un diritto di morire* (29.11.2019 r.), *L'Osservatore Romano* z 30 listopada 2019 r., s. 8.

28 Zob. C. Oldfather, *Judges as Humans: Interdisciplinary Research and the Problems of Institutional Design*, *Hofstra Law Review* 2007, t. 36, nr 1, s. 125–147.

29 Zob. G. Maroń, *Integralność religijna sędziego oraz argumentacja religijna w amerykańskim procesie orzecznictwym*, Rzeszów 2018.

30 Rosario Livatino (1952–1990) – włoski prokurator i sędzia zaangażowany w walkę z mafią, zamordowany przez sycylijską grupę przestępczą Stidda. W dniu 9 maja 2021 r. został beatyfikowany. Zob. I. Abate, *Il piccolo giudice. Fede e giustizia in Rosario Livatino*, Rzym 2013.

31 Vittorio Bachelet (1926–1980) – włoski prawnik, polityk, wykładowca akademicki, wiceprzewodniczący Najwyższej Rady Sądownictwa, prezydent Akcji Katolickiej, zamordowany przez lewicową organizację terrorystyczną Czerwone Brygady. A. Bertani, L. Diliberto, *Vittorio Bachelet: Un uomo uscì a seminare (Vita e scritti di Vittorio Bachelet)*, Rzym 1994.

32 Francesco, *Discorso ai membri del Consiglio Superiore...*; Francesco, *Monito...*, s. 8. Zob. też F. Cancelli, *Fede e giustizia nella tragica parabola del giudice Rosario Livatino. Pericolosamente onesto*, *L'Osservatore Romano* z 19 czerwca 2014 r., s. 4.

racji sędzia może orzekać w sprawach rozwodowych z uwzględnieniem zasad tzw. materialnego współdziałania w grzechu³³. Z kolei Pius XII podał cztery główne zasady postępowania sędziowskiego. Po pierwsze, sędzia nie może uchylać się od odpowiedzialności za skutki swojego rozstrzygnięcia, zrzucając winę na prawo i jego twórców. Po drugie, sędziemu nie wolno wydać wyroku obligującego do aktu samoistnie niemoralnego, tj. aktu, który ze swej istoty jest sprzeczny z prawem Boga i Kościoła. Po trzecie, papież uznał, że sędzia nie powinien orzekać na podstawie niesprawiedliwego prawa, gdyż sprowadzałoby się to do aprobaty tego prawa. Wymóg ten doznaje jednak istotnego osłabienia, skoro zgodnie z czwartą zasadą sędzia czasami może, a nawet musi, stosować niesprawiedliwe prawo, jeśli to jest jedyny sposób, aby uniknąć większego zła³⁴.

2. Niezależność sędziego

Conditio sine qua non prawidłowego funkcjonowania judykatury jest szeroko rozumiana niezależność sędziów. Stanowi ona podstawowy atrybut reprezentantów wymiaru sprawiedliwości. Termin „niezależność sędziego” (wł. *dell'indipendenza dei giudici (magistrati)*) w wypowiedziach papieskich obejmuje swoim zakresem to, co w polskiej jurysprudencji zwykło z osobna określać się jako „niezależność sądów”, „niezawisłość sędziowska” oraz „bezstronność sędziego (sądu)”. Franciszek wyróżnia, podobnie jak doktryna prawnicza, zewnętrzny i wewnętrzny wymiar niezależności sędziego. Sędzia niezależny jest apolityczny, nikogo nie faworyzuje, nie szuka osobistych korzyści, nie ulega naciskom i sugestiom co do podejmowanych rozstrzygnięć³⁵.

Papież nie zawęża sądowej i sędziowskiej niezależności jedynie do relacji sądów i sędziów wobec innych gałęzi władzy, zwłaszcza egzekutywy. Niezależny sędzia nie ulega zewnętrznej presji ze strony polityków, grup przestępczych, organizacji pozarządowych czy mediów. Franciszek jakkolwiek eksponuje społeczną legitymizację judykatury, to zarazem trafnie wskazuje, że sądy nie mogą orzekać według społecznych oczekiwań, np. czyniąc zadość społecznej żądzy odwetu³⁶.

33 Joannes Paulus II, *Ad Romanae Rotae tribunal* (28.01.2002 r.), AAS 94(2002), s. 346.

34 Pio XII, *Sociis Unionis iurisperitorum catholicorum Italiae, ob nationalem Conventum Romae coadunatis* (6.11.1949 r.), AAS 41(1949), s. 602–603.

35 Francesco, *Il Pontefice ai magistrati...*, s. 12.

36 Franciscus, *Ad Delegationem Internationalis Consociationis Iuris Poenalis* (23.10.2014 r.), AAS 106(11) (2014), s. 841.

Równie przekonująco papież podnosi, że niezależny sędzia to taki, który nie podporządkowuje wykładni i stosowania prawa własnym „osobistym poglądom, czy ideologicznym przekonaniom”³⁷. Jego zdaniem sędzia ma orzekać „obiektywnie i roztropnie na podstawie jedynie właściwej normy prawnej, a przede wszystkim odpowiadać na głos niezawodnego sumienia opartego na podstawowych wartościach”³⁸. Cytowana wypowiedź przypomina o często zapominanej, a nawet kontestowanej roli sędziowskiego sumienia w procesie orzeczniczym.

Wypowiedzi Franciszka świadczą o dobrym diagnozowaniu przez niego wypażeń w funkcjonowaniu wymiaru sprawiedliwości. Jako jaskrawy przykład sprzeniewierzenia się sędziowskiej niezależności papież wskazuje korupcję³⁹. Stanowi ona poważny problem, wyzwanie i zagrożenie nie tylko dla sądownictwa, ale i dla całego państwa oraz społeczeństwa. „Jest to jedna z najbardziej rozdzierających ran w tkance społecznej, ponieważ poważnie szkodzi zarówno z etycznego, jak i ekonomicznego punktu widzenia”⁴⁰. Przy braku niezależności sądownictwo „jest skorumpowane i korumpuje”, przyjmując postać „karykaturalną”, gdzie symboliczna opaska na oczach Temidy wciąż opada i zakrywa jej usta⁴¹. O destruktywnych następstwach korupcji dla wymiaru sprawiedliwości przestrzegał także papież Jan Paweł II⁴².

Innym zaprzeczeniem niezależności sędziego jest instrumentalne wykorzystywanie prawa i procedur sądowych w walce z politycznymi przeciwnikami (*lawfare*). Franciszek wskazuje na niechlubną rolę „skolonizowanych organów sądowych” w tym procederze. Przypomina, że judykatywie nie wolno sankcjonować fałszywych oskarżeń wysuwanych wobec niewinnych osób przez politycznych konkurentów i nieprzychylnie media⁴³.

Sędziowie broniąc swojej niezależności, muszą liczyć się z tym, że ich własną uczciwość i moralność będzie podawać się w wątpliwość, staną się przedmiotem pomówień, a nawet zostaną postawieni w stan oskarżenia. Mało czytelna jest jednak

37 Francesco, *Discorso ai membri del Consiglio Superiore...*

38 Tamże.

39 Francesco, *Incontro con la popolazione di Scampia e con diverse categorie sociali* (21.03.2015 r.), http://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2015/march/documents/papa-francesco_20150321_napoli-pompei-popolazione-scampia.html [dostęp: 20.11.2020 r.].

40 Francesco, *La piaga della corruzione impoverisce e toglie fiducia nel sistema. La denuncia del Papa durante l'udienza ai funzionari della Corte dei Conti italiana* (18.03.2019 r.), *L'Osservatore Romano* z 18–19 marca 2019 r., s. 8.

41 Franciscus, *Ad participes Congressionis iudicum...*, s. 684–685.

42 „Gdy zaś korupcja zakrada się do wymiaru sprawiedliwości, również tutaj ubodzy najboleśniej odczuwają konsekwencje tej sytuacji: opóźnienia, nieudolność, wady strukturalne, brak należytej obrony”. Joannes Paulus II, *Ob diem ad pacem fovendam missus* (8.12.1997 r.), AAS 90(1998), s. 152.

43 Francesco, *Discorso ai partecipanti al XX Congresso...*

rada, jaką papież udziela sędziom. W sytuacji ingerowania w sądową niezależność sędziowie powinni działać „kreatywnie i z odpowiednią elastycznością”⁴⁴.

3. Sądowe prawotwórstwo

Nie do końca oczywisty pozostaje stosunek Franciszka do tzw. sądowego prawotwórstwa łączonego z postawą aktywizmu sędziowskiego i aktualizującego pytania o pojmowanie zakresu zadań judykatury w demokratycznym państwie. Ustosunkowanie się przez papieża do sądowej interpretacji ewolucyjnej (dynamicznej, twórczej) przepisów prawnych jest następstwem intensyfikacji tego kierunku czy tendencji w wykładni operatywnej prawa oraz towarzyszących temu licznym kontrowersjom. Dotyczy to zwłaszcza orzecznictwa sądów międzynarodowych oraz krajowych sądów najwyższych i konstytucyjnych.

Przemawiając do przedstawicieli Centrum Badań Rosario Livatino, papież jednoznacznie krytycznie odniósł się do „twórczego” orzecznictwa. Zaznaczył, że niniejsza postawa i praktyka sądów jest udziałem wielu „demokratycznych państw”. Zdaniem Franciszka od kilku dekad sędziowie wkraczają na obszar, który do nich nie należy, zwłaszcza poprzez konstytuowanie „nowych praw”. Jako przykład wskazanego zjawiska podał ogólnie wyroki, w których „wymyślono «prawo do śmierci» bez jakiegokolwiek podstawy prawnej”. Orzeczenia takie zapadają arbitralnie, będąc obliczone na „zaspokajanie coraz to nowych pragnień, w sposób wolny od jakiegokolwiek obiektywnych ograniczeń”. Sędzia z roli funkcjonariusza publicznego stosującego prawo w takiej postaci, w jakiej zostało sformułowane przez prawodawcę, staje się tym, który dobiera do przepisów prawnych „znaczenie najlepiej odpowiadające danej chwili”⁴⁵.

Zwracając się kilka miesięcy wcześniej do Krajowego Stowarzyszenia Sędziów, papież zachęcił jednak włoskich sędziów, aby sięgnęli do wiedzy pozaprawniczej celem „lepszego zrozumienia zmian zachodzących w społeczeństwie i życiu ludzi” oraz do „stosowania ewolucyjnej wykładni prawa”⁴⁶.

Celem pogodzenia obu powyższych *prima facie* niekorespondujących ze sobą wypowiedzi należy wziąć pod uwagę nadmienione przez papieża przyczyny aktualizujące potrzebę wykładni ewolucyjnej oraz podane przez niego wytyczne

44 Francesco, *Il discorso ai giudici del continente...*, s. 6.

45 Francesco, *Monito...*, s. 8.

46 Francesco, *Il Pontefice ai magistrati...*, s. 12.

odnośnie do aplikowania tej metody. Po pierwsze, Franciszek trafnie zauważa, że wymiar sprawiedliwości staje przed „co raz bardziej złożonymi sytuacjami prawnymi”, co jest następstwem np. kolizji pomiędzy prawem krajowym i międzynarodowym czy luk prawnych w istotnych kwestiach bądź obszarach, jak początek i koniec życia ludzkiego, prawo rodzinne, imigracja. Papież wskazuje – tak jak czynił to Jan Paweł II⁴⁷ – na to, że litera prawa nierzadko nie nadąża za wyzwaniem wynikłymi z globalizacji i multicytryczności prawa, postępu w dziedzinie biotechnologii oraz dynamiki procesów społecznych. W takim przypadku wykładnia ewolucyjna stanowi remedium na niespójność prawa lub jego szkodliwy deficyt przy jednoczesnej indolencji czy opieszałości legislatora. Nie chodzi zatem o orzecznictwo jako równoległe bądź tym bardziej konkurencyjne wobec legislacji źródło prawa, ale o ekstraordynaryjny, doraźny i subsydiarny mechanizm wypełniania luk i usuwania kolizji w prawie. Z drugiej strony papież zastrzega, że posługiwanie się ewolucyjną wykładnią prawa nie może przebiegać w sposób dowolny. Podaje ograniczenia czy warunki jej implementacji. Do wskazanej metody wykładni prawa sądy mogą sięgnąć „gdy to konieczne”, w sposób „mądry” i przy uwzględnieniu „podstawowych zasad zapisanych w Konstytucji”⁴⁸. Instruktażową wartość tych wytycznych osłabia jednak ich wysoce ocenny i nieostry charakter. Wydaje się, że papież oponuje traktowaniu wykładni ewolucyjnej jako narzędzia inżynierii społecznej, przebudowywania stosunków społecznych w imię tej lub innej ideologii bliskiej określonym środowiskom i grupom interesu⁴⁹.

4. Sądownictwo w sprawach karnych

Najczęściej papież Franciszek wypowiadał się o sądach i orzecznictwie w kontekście prawa karnego⁵⁰. Krytykował tak wypaczenia wymiaru sprawiedliwości, jak i wskazywał cele oraz zadania polityki karnej. Do głównych bolączek – określonych „punitywną irracjonalnością” – zaliczył dużą skalę stosowania kary pozbawienia

47 Joannes Paulus II, *Ad sodales Commissionis de Bonis Culturalibus Ecclesiae* (31.03.2000 r.), AAS 92(2000), s. 634.

48 Francesco, *Il Pontefice ai magistrati...*, s. 12.

49 Por. Pio XII, *A Summo Pontifice Die XXIV Mensis Decembris A. MCMXMT, In Pervigilio Nativitatis D. N. Iesu Christi, Universo Orbi Datus*, AAS 35(1943), s. 21.

50 Zob. A. Grześkowiak, *Papież...*

wolności, nadużywanie instytucji tymczasowego aresztowania i naruszanie gwarancji procesowych oskarżonego⁵¹.

Postawa Franciszka oscyluje pośrodku punitywnego laksyzmu i rygoryzmu. Papież sceptycznie odnosi się do tezy o potrzebie nieuniknioności i surowości kary kryminalnej. Sankcja karna ma być według niego środkiem *ultima ratio*. Jego stanowisko w tym względzie różni się od papieża Piusa XII, dla którego z kolei kara kryminalna była naturalną i konieczną reakcją na czyn przestępczy o funkcji typowo retributywnej⁵². Zdaniem Franciszka w wymiarze kary należy kierować się zasadą proporcjonalności. Kara pozbawienia wolności powinna być zarezerwowana dla sprawców najpoważniejszych przestępstw⁵³. Papież wprost postuluje wdrażanie koncepcji sprawiedliwości naprawczej (wł. *giustizia penale restaurativa*)⁵⁴. Sygnalizuje też potrzebę realizowania przez sądy funkcji edukacyjnej⁵⁵.

Skoncentrowanie się Franciszka na nadużyciach sądownictwa karnego najprawdopodobniej bierze się ze świadomości, że to właśnie rozstrzygnięcia sądów karnych najsilniej ciążyą na sytuacji życiowej jednostki. Papież stanowczo krytykuje posługiwanie się tymczasowym aresztowaniem w sposób arbitralny i na masową skalę. Za nie do zaakceptowania uznaje stan rzeczy, gdy w niektórych państwach bez wyroku jest nawet ponad połowa pozbawionych wolności osób. Niniejszy środek zapobiegawczy należy stosować w drodze wyjątku. Posługiwanie się nim jako regułą lub przez długi czas pogwałca zasadę domniemania niewinności oskarżonego. Franciszek podkreśla, że skazanie oskarżonego musi być poprzedzone rzetelnym procesem, przy pełnym poszanowaniu jego praw procesowych⁵⁶.

Wymierzanie kar kryminalnych nie może być przy tym selektywne, w tym sensie, że ponoszą ją „małe płotki”, ale nie „grube ryby”. Ważne jest również, aby sprawiedliwości stało się zadość bez zbędnej zwłoki. Papież potępia ponadto obstrukcję wymiaru sprawiedliwości, gdzie celem przewlekłości postępowania jest zapewnienie wpływowym sprawcom *de facto* bezkarności⁵⁷.

Dla papieża punktem odniesienia w sądowym stosowaniu prawa karnego musi być ofiara i sprawca. W przeciwnym wypadku prawo staje się celem samym w sobie, a sprawowanie wymiaru sprawiedliwości „cynicznym i zdepersonalizowanym

51 Francesco, *Discorso ai partecipanti al XX Congresso...*

52 Pio XII, *Iis qui interfuerunt VI Conventui internationali de Jure poenali* (3.10. 1953 r.), AAS 45(1953), s. 742.

53 Franciscus, *Ad Delegationem Internationalis*, s. 841.

54 Francesco, *Discorso ai partecipanti al XX Congresso...*

55 Francesco, *Al Consiglio...*, s. 8.

56 Francesco, *Discorso ai partecipanti al XX Congresso...*

57 Franciscus, *Ad Delegationem Internationalis...*, s. 847.

mechanizmem”⁵⁸. Wymierzanie kary kryminalnej nie może być podporządkowane wzmocnieniu zaufania do systemu prawnego. Wyeksponowanie roli ofiary i sprawcy kosztem organów władzy wpisuje się w założenia powyżej wspomnianej koncepcji sprawiedliwości naprawczej⁵⁹.

Orzekając karę, sąd ma kierować się potrzebą resocjalizacji sprawcy i jego powrotu do społeczeństwa. Sankcja, która wyklucza taką możliwość, stanowi „torturę”⁶⁰. Wyrok, który pozbawia skazanego „promyka nadziei”, jest „niehumaniczny”⁶¹. Dlatego też papież postuluje zniesienie nie tylko kary śmierci⁶², ale i kary dożywotniego pozbawienia wolności. Tę drugą określa jako „ukrytą karę śmierci”⁶³.

Sąd nie może skupiać uwagi tylko na sprawcy. Jego rolą jest „w pierwszej kolejności” uwzględnienie potrzeb ofiar, takich jak zadośćuczynienie im i ich społeczna reintegracja. Franciszek zdroworozsądkowo odnotowuje jednak, że samo mądre orzecznictwo nie wystarczy do zaspokojenia potrzeb ofiar i zresocjalizowania sprawców. Wymaga to zaangażowania całego społeczeństwa⁶⁴.

Papież zwraca uwagę na te typy przestępstw, które w wielu państwach są poniekąd tolerowane czy traktowane pobłaźliwie. W kontekście przestępstw przeciwko środowisku naturalnemu wskazuje, że poczucie sprawiedliwości wymaga, aby nie pozostały one bezkarne, zwłaszcza jeśli chodzi o odpowiedzialność podmiotów zbiorowych⁶⁵. Można odnieść wrażenie, że w stosunku do tych czynów zabronionych stanowisko Franciszka jest kategoryczne i pryncypialne.

58 Francesco, *Discorso ai partecipanti al XX Congresso...*, zob. też Franciscus, *Ad participes XIX Internationalis Conventus Internationalis Iuris Poenalis Consociationis ac III Conventus Americae Latinae Iuris Poenalis et Criminologiae* (30.05.2014), AAS 106(7)(2014), s. 555–558.

59 Zob. J. Consedine, *Sprawiedliwość naprawcza. Przywrócenie ładowi społecznemu*, Warszawa 2004.

60 Franciscus, *Ad participes Congressionis iudicum...*, s. 686.

61 Francesco, *Conferenza Stampa durante il volo di ritorno* (26.11.2019 r.), http://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2019/november/documents/papa-francesco_20191126_voloritorno-giapone.html [dostęp: 20.11.2020 r.].

62 W 2018 r. na polecenie papieża Franciszka dokonano zmiany brzmienia Katechizmu Kościoła Katolickiego w ten sposób, że karę śmierci uznano za całkowicie niedopuszczalną. Zob. P. Boike, *Nowa redakcja katolickiego nauczania o karze śmierci – rewolucja czy drobna korekta?*, *Dialogi Polityczne* 2019, nr 27, s. 43–54.

63 Franciscus, *Ad Delegationem Internationalis...*, s. 843; Francesco, *Discorso alla Delegazione della Commissione Internazionale contro la Pena di Morte* (17.12.2018 r.), *L'Osservatore Romano* z 18 grudnia 2018 r.

64 Franciscus, *Ad participes Congressionis iudicum...*, s. 688.

65 Francesco, *Discorso ai partecipanti al XX Congresso...*, zob. R. Percival, „The greening” of the global judiciary, *Journal of Land Use & Environmental Law* 2017, t. 32, nr 2, s. 349–350.

5. „Dyplomatyczność” papieskich wypowiedzi o sądach i orzecznictwie

Papież Franciszek *expressis verbis* i bezpośrednio nie wypowiadał się publicznie o konkretnych judykatach, czym zasadniczo nie różni się od swoich poprzedników. Biskupi Rzymu w tej kwestii zachowują się w sposób dyplomatyczny, co zasadniczo jest zrozumiałe z racji pełnienia roli nie tylko przywódcy duchowego, ale i politycznego na arenie międzynarodowej. Jeśli już padają komentarze, zwykle zachowawcze i wyważone, poszczególnych orzeczeń, to są one autorstwa przedstawicieli Kurii Rzymskiej, a nie samego ojca świętego. Do wyjątków należą przypadki, gdy w oficjalnych dokumentach papieskich czy publicznych przemówieniach *ex nomine* odnoszą się do konkretnych orzeczeń. W encyklice papieża Piusa XI z 1929 r. *Divini Illius Magistri* o chrześcijańskim wychowaniu młodzieży przywołano aprobatywnie wyrok Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych z 1925 r.⁶⁶ potwierdzający naturalne prawo rodziców do nauczania i wychowania swoich dzieci, którego zaprzeczeniem był nakaz pobierania przez dzieci nauki wyłącznie w szkołach publicznych. Z kolei papież Benedykt XVI przemawiając 7 stycznia 2013 r. do członków Korpusu Dyplomatycznego akredytowanych przy Stolicy Apostolskiej, skrytykował orzeczenie Międzynamerykańskiego Trybunału Praw Człowieka, mocą którego zakwestionowano przepisy obowiązujące w Kostaryce zakazujące stosowania metody pozaustrojowego zapłodnienia⁶⁷. Zdaniem papieża Benedykta „źródłem niepokoju” jest wyrok, który „w sposób arbitralny zmienia definicję momentu poczęcia i osłabia obronę życia przed narodzeniem”⁶⁸.

Franciszek zajmował natomiast stanowisko w sprawach procedowanych przez sądy krajowe i międzynarodowe, mając jednak każdorazowo na uwadze przedmiot sprawy bez bezpośredniego zwracania się do konkretnego sądu czy komentowania konkretnego judykatu. Przykładem jest włączenie się papieża w starania o ocalenie życia 2-letniego Alfiego Evansa, którego mocą orzeczeń sądów brytyjskich oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka postanowiono odłączyć od aparatury podtrzymującej mu życie wbrew woli rodziców. Franciszek zaangażował się także w wysiłki o uratowanie życia 42-letniego Vincenta Lamberta, który decyzją

66 *Pierce v. Society of Sisters*, 268 U.S. 510 (1925).

67 Wyrok Międzynamerykańskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 28 listopada 2012 r. w sprawie *Artaivia Murillo y otros (“Fecundación in vitro”) v. Costa Rica*, Series C, No. 257, https://www.corteidh.or.cr/cf/Jurisprudencia2/ficha_tecnica.cfm?nId_Ficha=235 [dostęp: 15.06.2021 r.].

68 Benedetto XVI, *Discorso in occasione della presentazione degli auguri degli Ecc.mi membri del corpo diplomatico accreditato presso la Santa Sede* (7.01.2013 r.), http://www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2013/january/documents/hf_ben-xvi_spe_20130107_corpo-diplomatico.html [dostęp: 20.11.2020 r.].

francuskich sądów na wniosek małżonki, a przy sprzeciwie rodziców, został odłączony od sondy żywieniowej. Papież w wypowiedziach podczas audiencji generalnych, jak i w mediach społecznościowych bronił prawa Evansa i Lamberta do życia. Po modlitwie *Regina Caeli* na zakończenie audiencji ogólnej w dniu 18 kwietnia 2018 r. stwierdził:

Ponownie chcę zwrócić uwagę na Vincenta Lamberta i małego Alfie Evansa. Chciałbym przypomnieć i z całą mocą potwierdzić, że jedynym Panem życia od jego początku do naturalnego końca jest Bóg! A naszym obowiązkiem jest uczynić wszystko, co w naszej mocy, by chronić życie. Pomyślmy o tym w ciszy i pomódlmy się, aby szanowano życie wszystkich ludzi, a w szczególności tych dwóch naszych braci⁶⁹.

Kilka dni później na Tweeterze napisał: „poruszony modlitwami i ogromną solidarnością okazaną Alfie Evansowi ponawiam mój apel, aby usłyszano cierpienia rodziców i zapewniono im możliwość poszukiwania nowych form leczenia”⁷⁰. Ponad rok później, 10 lipca 2019 r., nawiązując do osoby Lamberta, Franciszek zaapelował: „Módlmy się za chorych, którzy zostali opuszczeni i pozostawieni, aby umarli. Społeczeństwo jest ludzkie, jeżeli chroni życie. Każde życie od początku aż do naturalnego końca, bez wybierania, kto jest bardziej czy mniej godny, aby żyć. Lekarze mają służyć życiu, a nie je przerywać”⁷¹.

W obu sprawach zaangażowanie papieża okazało się bezskuteczne. W majestacie prawomocnych orzeczeń sądowych Alfie Evans zmarł 28 kwietnia 2018 r., a Vincent Lambert 11 lipca 2019 r. Kilka godzin po śmierci Lamberta papież za pośrednictwem mediów społecznościowych wezwał: „Nie budujmy cywilizacji, w której eliminowane są osoby, których życie nie wydaje się nam dość godne, by dalej mogły żyć. Każde życie ma wartość, zawsze”⁷².

Zacytowane słowa pośrednio są krytyką wyroków sądowych zapadłych w obu sprawach. Papież daje wierzącym przykład tego, że szacunek dla wymiaru sprawiedliwości nie oznacza automatycznej i bezrefleksyjnej milczącej aprobaty każdego prawomocnego orzeczenia bez względu na jego meritum. Sądowy wyrok, który pogwałca prawa naturalne człowieka, a takim jest prawo każdej istoty ludzkiej do

69 *Papież po spotkaniu z tatą Alfiego: tylko Bóg jest Panem życia*, <https://www.vaticannews.va/pl/papiez/news/2018-04/papiezfranciszek-audiencja-alfi.html> [dostęp: 16.09.2020 r.].

70 *Alfie Evans został odłączony od aparatury*, <https://www.niedziela.pl/arttykul/35149/Alfie-Evans-zostal-odlaczony-od-aparatury> [dostęp: 16.09.2020 r.].

71 *Vincent Lambert umiera, Papież prosi o modlitwę*, <https://www.vaticannews.va/pl/swiat/news/2019-07/lambert-agonia-papiez-lekarze-szacunek-rodzina.html> [dostęp: 16.09.2020 r.].

72 *Papież po śmierci Lamberta: nie budujmy takiej cywilizacji*, <https://www.vaticannews.va/pl/papiez/news/2019-07/lambert-nie-zyje-paryz-biskupi-episkopat-francja.html> [dostęp: 16.09.2020 r.].

życia, nie może być afirmowany tylko dlatego, że został wydany *lege artis*. Papież swoją niedwuznaczną, ale i niekonfrontacyjną postawą pokazał, że sądowe werdykty nie są wyłączone spod oceny.

W kontekście wyroku Sądu Najwyższego Australii z dnia 7 kwietnia 2020 r. uniewinniającego kardynała George'a Pella od zarzutów o popełnienie przestępstw seksualnych przeciwko małoletnim należy odczytywać słowa papieża, jakie padły kilka godzin po ogłoszeniu orzeczenia: „W tych dniach Wielkiego Postu widzimy przesładowania, jakich doznał Jezus, i tego, jak uczeni w Prawie się zawzięli przeciwko: został osądzony z zawziętością będąc niewinnym. Chciałbym dziś modlić się za wszystkie osoby, które cierpią z powodu niesprawiedliwego wyroku z powodu zawziętości”. Kardynał Pell w dwóch niższych instancjach został skazany. W zakładzie karnym spędził 405 dni⁷³.

Papież Franciszek tylko raz wprost wypowiedział się ocennie o którymś z sądów. W przemówieniu do Rady Europy, określił Europejski Trybunał Praw Człowieka mianem „sumienia Europy w zakresie poszanowania praw człowieka”. Wyraził też nadzieję, „że to sumienie będzie coraz bardziej dojrzało, nie tyle dzięki zwyktemu porozumieniu stron, ile jako owoc zwrócenia się ku tym głębokim korzeniom, stanowiącym fundament, na którym postanowili budować ojcowie założyciele współczesnej Europy”⁷⁴. W przywołanych dwóch zdaniach wyrażono jednocześnie uznanie dla roli ETPC oraz zawołaną krytykę. Franciszek, tak jak kilkakrotnie czynił to Jan Paweł II, podkreśla doniosłość trybunału strasburskiego dla europejskiego modelu ochrony praw podstawowych jednostki. Z drugiej jednak strony papież dyplomatycznie podniósł problem braku responsywności orzecznictwa strasburskiego na chrześcijańskie uniwersalne wartości, na których pierwotnie wyrosła Rada Europy i Unia Europejska.

Zakończenie

Wizja wymiaru sprawiedliwości dająca się zrekonstruować z publicznych wypowiedzi Franciszka nie ma charakteru nowatorskiego czy osobliwego i w dużym stopniu jest kontynuacją stanowiska jego poprzedników. Papież często odwołuje się do ugruntowanych w nauce prawa oraz społecznej świadomości prawnej zasad funk-

73 G. Maroń, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego Australii z dnia 7 kwietnia 2020 r. w sprawie Pell v The Queen [2020] HCA 12 (dot. przestępstw seksualnych)*, Prokuratura i Prawo 2020, nr 6, s. 156–183.

74 Franciszka, *Ad Consilium Generale Europae* (25.11.2014 r.), AAS 106(12)(2014), s. 1009.

cjonowania sądownictwa oraz sędziowskiego etosu. Ich artykułowanie nie jest jednak bezprzedmiotowe. Wypaczenia i nadużycia w działalności judykatury świadczą o potrzebie ciągłego przypominania o takich wyważeniach, jak sądowa niezależność czy sędziowski profesjonalizm i uczciwość.

Szczególnie wartościowe są uwagi Franciszka, w których odnosi się on do kwestii albo rzadziej podejmowanych w jurysprudencji, albo będących przedmiotem sporu i rozbieżnych stanowisk w nauce prawa. Do pierwszej z kategorii można zaliczyć np. wypowiedzi eksponujące zagrożenie, jakie dla prawidłowego sprawowania wymiaru sprawiedliwości może stanowić oddziaływanie czy presja mediów na sądy. Media przedstawiające siebie jako obiektywne i niezaangażowane obserwatory debaty publicznej w rzeczywistości są jedną z wielu grup interesu reprezentujących określone ideologie i przekonania polityczne. Papież mówi w tym kontekście o swoistej kooperacji czy zмовie władzy, mediów i sądów przeciwko określonym niewygodnym osobom czy środowiskom, gdzie prawo i sądowe rozstrzygnięcia są instrumentalnie wykorzystywane w politycznej walce.

Egzemplifikacją drugiej kategorii uwag są te dotyczące zagadnienia sędziowskiego aktywizmu i pasywnizmu. Jakkolwiek papież nie jest zwolennikiem wąskiego pojmowania roli i zadań sędziów (sędzia jako „usta ustawy”), to zarazem krytycznie odnosi się do samowolnego przebudowywania stosunków i norm społecznych przez sądy z pominięciem drogi legislacyjnej. Jak wspomniano, Franciszek dopuszcza wykładnię ewolucyjną (dynamiczną) prawa, ale w ograniczonym zakresie. Nie może ona stanowić narzędzia powoływania do życia nowych praw, jak prawo do aborcji czy prawo do eutanazji. Sądowe dostosowywanie znaczenia prawa do społecznych oczekiwań, a w praktyce oczekiwań niekoniecznie większościowej grupy obywateli, byłoby procesem arbitralnym i nieprzewidywalnym, pogwałcając wartość pewności i bezpieczeństwa prawnego. Pozycja papieża wydaje się być w tej materii zbieżna z tymi reprezentantami doktryny prawniczej i orzecznictwa, którzy kontestują rolę sędziego jako „arbitra moralnego”⁷⁵.

W niektórych kwestiach stanowisko Franciszka jest dyskusyjne, jak choćby jego sceptycyzm wobec retrybutywnego wymiaru kary kryminalnej czy zachęcanie sądów do daleko posuniętej powściągliwości w orzekaniu kary pozbawienia wolności. Papież ma rację, twierdząc, że masowa inkarceracja nie gwarantuje efektywności polityki kryminalnej, czego przykładem są choćby doświadczenia Stanów Zjednoczonych. Z drugiej jednak strony, w wielu przypadkach sprawiedliwość, jak

75 A. Scalia, *Mułowice Zachodu. Sędziowie jako arbitrzy moralni*, Warszawa 2009, <https://www.rpo.gov.pl/pliki/12537879280.pdf> [dostęp: 16.09.2020 r.].

i prewencja indywidualna wymagają nałożenia na sprawcę kary długoletniego pozbawienia wolności, a nawet kary dożywotniego pozbawienia wolności.

Czasami trudno ustosunkować się do poglądów papieża, ilekroć jedynie je zsygnalizował, a nie rozwinął. Przykładem jest postulat implementowania przez sądy koncepcji sprawiedliwości naprawczej bez doprecyzowania, o jaki konkretnie model *restorative justice* chodzi i w jakim zakresie miałby on determinować funkcjonowanie judykatury.

Nauczanie papieża, nie tylko Franciszka, w przedmiocie wymiaru sprawiedliwości niestety nie spotkało się z szerszym zainteresowaniem czy tym bardziej rezonansem w środowisku prawniczym, pozostając zasadniczo w nim nieznaną. Jeśli już w debacie publicznej sięgano do niego, to czyniono to w sposób koniunkturalistyczny⁷⁶ albo przejawiając niezrozumienie wymowy czy przesłania tego nauczania⁷⁷. Od nauki prawa, zwłaszcza tej religijnie zorientowanej – np. nurtu jurysprudencji określającego się mianem Katolickiej Teorii Prawa⁷⁸ – można oczekiwać intensywniejszej eksploracji i upowszechniania wypowiedzi papieża o sądach i sędziach. Przykładowo przywołana przez Franciszka postać prokuratora i sędziego, błogosławionego Rosaria Livatino, zasługuje na popularyzację, będąc wzorem sumiennego jurysty i oddanego chrześcijanina, swoim życiem dowodzącego, że zachowanie religijnej integralności w aktywności zawodowej jest możliwe. Dla prawników, w tym sędziów, będących katolikami siła perswazyjna wypowiedzi papieża bierze się z autorytetu osoby ich autora. Nieuprawnione byłoby jednak redukcjonowanie odbiorców czy adresatów papieskiego nauczania jedynie do chrześcijan, czy *in concreto* katolików. W większości jest ono uniwersalnej doniosłości i aktualności.

W literaturze przedmiotu zwraca się uwagę na tzw. integrację zewnętrzną prawoznawstwa⁷⁹. Zjawisko to polega na sięganiu przez prawników do dorobku nauk pozaprawnych oraz jurydycznych poglądów i doświadczeń nieprawników. Spojrzenie „z zewnątrz” służy uzyskaniu bardziej kompleksowej, holistycznej, mniej

76 O wykorzystywaniu w debacie parlamentarnej fragmentu encykliki Jana Pawła II *Centesimus Annus* (pkt 44) stanowiącego o tym, że „jest wskazane, by każda władza była równoważona przez inne władze i inne zakresy kompetencji, które by ją utrzymywały we właściwych granicach. Na tym właśnie polega zasada «państwa praworządnego», w którym najwyższą władzę ma prawo, a nie samowola ludzi”, zob. G. Maroń, *Argumenty religijne w procesie ustawodawczym w Sejmie Rzeczypospolitej Polskiej VIII kadencji*, Przegląd Sejmowy 2019, nr 4, s. 59–60.

77 Zob. J. Woleński, *Papież, rozwody i prawnicy*, Tygodnik Powszechny 2020, nr 10, s. 10. Por. *Sędzia: papież nie wymaga nowego*, <https://ekai.pl/sedzia-papiez-nie-wymaga-nowego/>

78 G. Maroń, *Katolicka teoria prawa jako kierunek we współczesnej amerykańskiej jurysprudencji*, *Gubernaculum et Administratio* 2019, nr 1, s. 63–88.

79 *Integracja zewnętrzna i wewnętrzna nauk prawnych*, cz. 1, red. T. Bekrycht, B. Wojciechowski, M. Zirk-Sadowski, Łódź 2014.

„sparagrafowanej” percepcji porządku prawnego. W tę optykę badawczą wpisuje się np. ekonomiczna analiza prawa, literacka teoria prawa czy feministyczna jurysprudencja. Nie mniej atrakcyjny poznawczo jest ogląd prawa z perspektywy religii i osób wierzących. Pozostaje mieć nadzieję, że niniejszy ogląd pozyska swoje miejsce w dyskursie publicznym pomimo niechęci wpływowej doktryny liberalizmu politycznego do religijnej narracji. Poczynione studium poglądów papieża Franciszka na wymiar sprawiedliwości jest kolejnym dowodem na to, że ludzie Kościoła mogą wносить wartościowy wkład do debaty o sprawach publicznych. Problematyka niezależnego, uczciwego i profesjonalnego wymiaru sprawiedliwości stojącego na straży poszanowania praw, wolności i godności osoby ludzkiej niewątpliwie do spraw takich się zalicza. Wypowiadanie się o świeckim sądownictwie nie musi mieć nic wspólnego z niedopuszczalną czy niepożądaną ingerencją Kościoła w to „co cesarskie”. Jak słusznie podnosi Franciszek, przejawem troski o dobro człowieka i dobro wspólne jest angażowanie się Kościoła „w wielką politykę”⁸⁰.

Bibliografia

- Abate I., *Il piccolo giudice. Fede e giustizia in Rosario Livatino*, Rzym 2013.
- Alfie Evans został odłączony od aparatury, <https://www.niedziela.pl/artukul/35149/Alfie-Evans-zostal-odlaczony-od-aparatury> [dostęp: 16.09.2020 r.].
- Bertani A., Diliberto L., *Vittorio Bachelet: Un uomo uscì a seminare (Vita e scritti di Vittorio Bachelet)*, Rzym 1994.
- Boike P., *Nowa redakcja katolickiego nauczania o karze śmierci – rewolucja czy drobna korekta?*, Dialogi Polityczne 2019, nr 27, <http://dx.doi.org/10.12775/DP.2019.009>.
- Consedine J., *Sprawiedliwość naprawcza. Przywrócenie ładu społecznego*, Warszawa 2004.
- Diritto e giustizia nel magistero pontificio: da Pio XII a Giovanni Paolo II*, Rzym 1998.
- Francesco, *Discorso ai membri del Consiglio Superiore della magistratura* (17.06.2014 r.), http://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2014/june/documents/papa-francesco_20140617_consiglio-superiore-magistratura.html [dostęp: 20.11.2020 r.].
- Francesco, *Incontro con la popolazione di Scampia e con diverse categorie sociali* (21.03.2015 r.), http://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2015/march/documents/papa-francesco_20150321_napoli-pompei-popolazione-scampia.html [dostęp: 20.11.2020 r.].
- Francesco, *Corruzione e misericordia. Meditazione mattutina nella cappella delladomus sanctae Marthae* (3.04.2017 r.), http://www.vatican.va/content/francesco/it/cotidie/2017/documents/papa-francesco-cotidie_20170403_corruzione-e-misericordia.html [dostęp: 20.11.2020 r.].

80 Franciscus, *Ad participes Congressionis iudicum...*, s. 683.

- Francesco, *Conferenza Stampa durante il volo di ritorno* (26.11.2019 r.), http://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2019/november/documents/papa-francesco_20191126_voloritorno-giappone.html [dostęp: 20.11.2020 r.].
- Francesco, *Discorso ai partecipanti al XX Congresso Mondiale dell'Associazione*.
- Francesco, *Al Consiglio superiore della magistratura. Un argine alla piagadella corruzione* (13.06.2015 r.), *L'Osservatore Romano* z 14 czerwca 2015 r.
- Francesco, *Discorso alla Delegazione della Commissione Internazionale contro la Pena di Morte* (17.12.2018 r.), *L'Osservatore Romano* z 18 grudnia 2018 r.
- Francesco, *Il Pontefice ai magistrati italiani. Per una giustizia inclusivae rispettosa della dignità* (9.02.2019 r.), *L'Osservatore Romano* z 10 lutego 2019 r.
- Francesco, *La piaga della corruzione impoverisce e toglie fiducia nel sistema. La denuncia del Papa durante l'udienza ai funzionari della Corte dei Conti italiana* (18.03.2019 r.), *L'Osservatore Romano* z 18–19 marca 2019 r.
- Francesco, *Tre donne e tre giudici. Meditazione mattutina nella cappella dell'adomus sanctae Marthae* (23.03.2015 r.), *L'Osservatore Romano* z 24 marca 2015 r.
- Francesco, *Il discorso ai giudici del continente americano riuniti a convegno in Vaticano. Svalutare i diritti sociali significa giustificare la disegualianza* (4.06.2019 r.), *L'Osservatore Romano* z 6 czerwca 2019 r.
- Francesco, *Monito del Pontefice sulla giurisprudenza in materia di eutanasia. Non esiste un diritto di morire* (29.11.2019 r.), *L'Osservatore Romano* z 30 listopada 2019 r.
- Franciscus, *Ad participes XIX Internationalis Conventus Internationalis Iuris Poenalis Conso-ciationis ac III Conventus Americae Latinae Iuris Poenalis et Criminologiae* (30.05.2014), AAS 106(7)(2014).
- Franciscus, *Ad Delegationem Internationalis Conso-ciationis Iuris Poenalis* (23.10.2014 r.), AAS 106(11)(2014).
- Franciscus, *Ad Consilium Generale Europae* (25.11.2014 r.), AAS 106(12)(2014).
- Franciscus, *Ad participes Congressionis iudicum et magistratum adversum mercatum hominum ac ordinatam criminalitatem* (3.06.2016 r.), AAS 108(6)(2016).
- Góralski W., *Władza sądownicza w kościele i w państwie w świetle przemówień papieża Piusa XII do Roty Rzymskiej*, w: *Świat, Europa, mała ojczyzna. Studia ofiarowane profesorowi Stanisławowi Grodzkiemu w 80-lecie urodzin*, red. M. Małecki, Bielsko-Biała 2009.
- Góralski W., *Znaczenie, rola i zadania Roty Rzymskiej w świetle przemówień papieskich wygłoszonych do tego trybunału w latach 1939–2007*, *Ius Matrimoniale* 2008, t. 13.
- Grochowski Z., *Filozofia prawa w nauczaniu Jana Pawła II*, Poznań 1996.
- Grześkowiak A., *Papież Franciszek o prawie karnym*, *Studia z Zakresu Nauk Prawnoustrojowych*. Miscellanea 2016, t. 6.
- Internazionale di Diritto Penale* (15.11.2019 r.), http://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2019/november/documents/papa-francesco_20191115_diritto-penale.html [dostęp: 20.11.2020 r.].
- Integracja zewnętrzna i wewnętrzna nauk prawnych*, cz. 1, red. T. Bekrycht, B. Wojciechowski, M. Zirk-Sadowski, Łódź 2014.
- Kowalczyk P., *Wyrok w imieniu Najwyższego Kapłana – charakterystyka władzy sądowniczej w Państwie Mieście Watykan*, *Studia Iuridica Toruniensia* 2014, t. 14, <http://dx.doi.org/10.12775/SIT.2014.005>
- Kozerska E., *Papież Franciszek o prawie*, *Miscellanea Historico-Iuridica* 2016, t. 15, z. 2.

- Maroń G., *Argumenty religijne w procesie ustawodawczym w Sejmie Rzeczypospolitej Polskiej VIII kadencji*, Przegląd Sejmowy 2019, t. 4, <https://doi.org/10.31268/PS.2019.51>.
- Maroń G., *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego Australii z dnia 7 kwietnia 2020 r. w sprawie Pell v The Queen [2020] HCA 12 (dot. przestępstw seksualnych)*, Prokuratura i Prawo 2020, nr 6.
- Maroń G., *Integralność religijna sędziego oraz argumentacja religijna w amerykańskim procesie orzecznictwym*, Rzeszów 2018.
- Maroń G., *Katolicka teoria prawa jako kierunek we współczesnej amerykańskiej jurysprudencji*, Gubernaculum et Administratio 2019, t. 1, <http://dx.doi.org/10.16926/gea.2019.01.05>.
- Maroń G., *Osoba świętego Jana Pawła II w polskim porządku prawnym*, Warszawa 2016.
- Oldfather C., *Judges as Humans: Interdisciplinary Research and the Problems of Institutional Design*, Hofstra Law Review 2007, t. 36, nr 1.
- Papież po spotkaniu z tatą Alfiego: tylko Bóg jest Panem życia*, <https://www.vaticannews.va/pl/papiez/news/2018-04/papiezfranciszek-audiecja-alfi.html>
- Papież po śmierci Lamberta: nie budujmy takiej cywilizacji*, <https://www.vaticannews.va/pl/papiez/news/2019-07/lambert-nie-zyje-paryz-biskupi-episkopat-francja.html> [dostęp: 16.09.2020 r.].
- Pedrioli C., *Pope Francis and the Limits of Freedom of Expression*, w: *Comparative Perspectives on Freedom of Expression*, red. R. Weaver, S. Friedland, M. Cole, Durham 2017.
- Percival R., „The greening” of the global judiciary, *Journal of Land Use & Environmental Law* 2017, t. 32, nr 2.
- Pope Benedict XVI’s Legal Thought. A Dialogue on the Foundation of Law*, red. M. Cartabia, A. Simoncini, Cambridge 2015.
- Sadowski M., *Kilka uwag o nauczaniu społecznym papieża Franciszka*, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska* 2019, t. 66, nr 1, sec. G, <http://dx.doi.org/10.17951/g.2019.66.1.351-362>.
- Scalia A., *Mułłowie Zachodu. Sędziowie jako arbitrzy moralni*, Warszawa 2009.
- Silecchia L., *Pope Francis and the Vocation of the Lawyer: Reflections on Service and Responsibility*, *Journal of Catholic Legal Studies* 2015, t. 54, nr 1.
- The Teachings of Pope Francis: Toward a Vision of Social Justice and Sustainable Capitalism?*, *Seattle University Law Review* 2017, t. 40, nr 4 (cały numer).
- Dalla Torre G., *Aspetti della Giustizia Vaticana*, *Stato, Chiese e Pluralismo Confessionale* 2013, nr 18.
- Troy J., *The Papal Human Rights Discourse: The Difference Pope Francis Makes*, *Human Rights Quarterly* 2019, t. 41, nr 1, <https://doi.org/10.1353/hrq.2019.0003>.
- Vincent Lambert umiera, Papież prosi o modlitwę*, <https://www.vaticannews.va/pl/swiat/news/2019-07/lambert-agonia-papiez-lekarze-szacunek-rodzina.html> [dostęp: 16.09.2020 r.].
- Woleński J., *Papież, rozwody i prawnicy*, *Tygodnik Powszechny* 2002, nr 10.